

Les lògiques de l'esport al carrer: espais, practicants i socialitats a Barcelona

RICARDO SÁNCHEZ MARTÍN

Llicenciat en Antropologia Cultural

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna

Universitat Ramon Llull

ricardosm@blanquerna.url.edu

MATEU CAPELL MAYMÓ

Llicenciat en Ciències de l'Activitat Física i l'Esport

Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna

Universitat Ramon Llull

mateucm@blanquerna.url.edu

Ricardo Sánchez

Mateu Capell

Resum

Amb aquest article pretenem mostrar una aproximació al complex univers de les lògiques que dirigeixen la colonització de l'espai públic urbà a través de les pràctiques fisicoesportives que, en més o menys mesura, utilitzen i s'apropien dels carrers i places de la ciutat de Barcelona. En les reflexions que segueixen el fil d'aquesta temàtica, s'observa l'heterogeneïtat del fenomen que, lluny de representar en exclusiva la superació i l'ultrapassament del sistema esportiu modern –així com també de les característiques que el sostenien– per ubicar-se en un univers postmodern, es presenta com un fet social total. Un esport “urbà” que és modern i postmodern alhora, informal i formal, lúdic i competitiu, lliure i dirigit, obert i tancat, contradictori i complex, sempre. Aquest estudi ens permet dibuixar les característiques d'alguns itineraris esportius urbans, assenyalar diferents perfils de practicants i, alhora, ens apropa a les xarxes de socialitat que s'estableixen en aquest context. Les investigacions empíriques que donen suport a la part de revisió teòrica d'aquest estudi es basen en un seguit de treballs realitzats pel “Grup de Recerca i Innovació sobre Esport i Societat” (GRIES) de la Universitat Ramon Llull, que incorpora un treball de camp realitzat en diferents fases durant el període 2002-2006.

Paraules clau

Esport urbà, Espais públics, Perfils esportius, Socialitats.

Abstract

The Logics of Sport in the Street: spaces, practitioners and city-dwelling in Barcelona

This article provides an approach to the complex universe of the logics leading the colonization of urban public spaces through informal physical activities. In more or less intensity, these activities use and take a greater part of the streets and squares from the city of Barcelona. The reflections to follow, will observe the heterogeneity of the phenomenon which, far from representing exclusively ideas of the overcoming the modern sporting system in order to locate itself in a postmodern universe, presents itself as a total social fact: a “urban” sport which is simultaneously modern and postmodern, formal and informal, recreational and competitive, free and directed, open and closed, contradictory and complex, always. Among this context, some urban sports agendas can be drawn or sketched thanks to this study. Our empirical research is based on a set of several studies developed by the Research and Innovation Group about Sport and Society (GRIES) from the Ramon Llull University (Barcelona), that also includes a field work carried out during the period 2002-2006.

Key words

Urban sport, Public spaces, Sports profiles, City-dwelling.

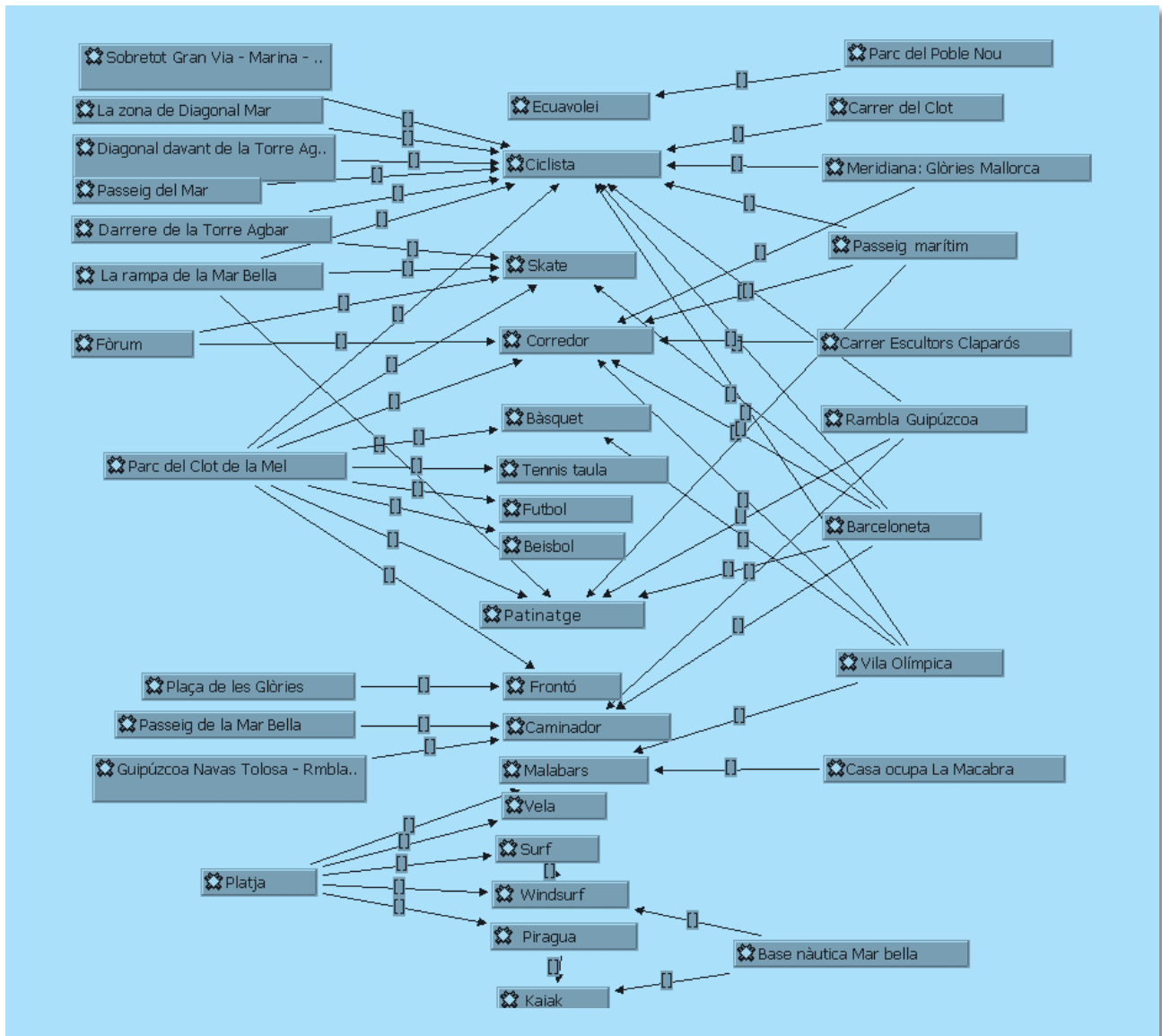
Metodologia

Aquesta investigació es va plantejar en tres períodes successius de treball de camp durant els anys compresos entre el 2002 i el 2006. En un primer moment (2002-2003), es va realitzar un projecte pilot al districte de Sarrià-Sant Gervasi (M. Bassa, A. Chamorro, M. Moragas, 2006). En un segon període (2004-2005), es va dur a terme una investigació a l'altre extrem de la ciutat, en un territori que incloïa els districtes de Sant Martí i Ciutat Vella, que configuren el front marítim

de Barcelona (Capell, 2005). Finalment (2005-2006), el treball de camp es va ampliar a la resta de districtes de la ciutat (Sánchez i Capell, 2007; Capell i Sánchez, en premsa). Les tècniques d'obtenció de dades que es van utilitzar durant el treball de camp van ser: a) Entrevistes semiestructurades: la mostra d'estudi van ser totes les persones que es van observar realitzant activitats fisicoesportives en algun espai públic de la ciutat. Finalment, en 206 sessions d'observació es comptabilitzen un total de 396 entrevistes que van ser enregis-

trades en gravadores digitals o anotacions al quadern de camp. b) Observació directa: es va realitzar un recorregut urbà per cada districte de la ciutat en diferents dies i hores, segons la importància del lloc, les informacions sobre horaris de diverses activitats donades pels usuaris entrevistats i recollides als fòrums virtuals, etc. L'investigador va documentar les imatges mitjançant registre fotogràfic (en total, més de 500 arxius d'imatge) i va recollir notes de camp sobre el tipus de pràctica esportiva i les seves característiques. L'anàlisi de dades, les entrevistes i les notes de camp, van ser transcrits a través d'un processador de texts i ar-

xivades com a document electrònic. D'aquesta manera, les dades van anar passant a formar part d'una unitat hermenèutica del Programa CAQDAS Atlas.ti (versió 5.0). El programa esmentat permet transformar dades qualitatives ("quotes") en codis ("codes") i crear una xarxa de relacions -qualitatives, sense necessitat de fer càlcul matricial quantitatiu- entre elles ("network"). Tot això ens va permetre de crear xarxes, des de la més específica (cada ús i cada espai per separat, amb les seves característiques més rellevants segons la seva relació de xarxes) fins a la més general (relació entre usos i espais i relació entre diferents usos).

El programa Atlas.ti permet la creació de xarxes on es poden traçar, entre d'altres, les relacions entre els espais i les pràctiques a partir d'una anàlisi qualitativa (network corresponent al Barri de Sant Martí). (Font: GRIES)

Tendències de l'esport contemporani

Una de les característiques del procés de transformació de les activitats físicoesportives que han anat apareixent des dels anys 80 ha estat la seva creixent diversitat i la consegüent complexitat, independentment de si aquestes tenen l'origen en els esports moderns o en pràctiques alternatives posteriors. Per explicar la transformació del sistema esportiu modern (tradicional, en la terminologia original de la font) i indicar els trets que caracteritzaven l'esport contemporani, Puig i Heinemann (1994) van pensar el sistema esportiu com un sistema obert a altres sistemes socials. De les interaccions i pressions amb altres subsistemes socials (l'econòmic, l'educatiu, el polític, el dels mitjans de comunicació), el sistema esportiu es va transformar tot donant lloc als nous models que ocupen l'espai esportiu: el competitiu, l'expressiu, l'instrumental i l'espectacle. Tanmateix, aquest nou dibuix sistèmic no és estable (Heinemann ja en va assenyalar la provisionalitat [2001]); la personalització de les pràctiques i l'acceleració en la dinàmica del procés de complexització contribueixen a transformar-lo en un fenomen incert i contingent. De fet, aquestes característiques són el motor dels estudis de prospectiva esportiva aplicada, on es busquen les tendències bàsiques en l'evolució del sistema i de les cultures esportives. En referència a estudis sobre la dinàmica i la transformació esportiva, trobem un clar exemple en la proposta de Pociello (1995), que dibuixa algunes línies bàsiques d'aquesta tendència en les pràctiques esportives, resumides en: difusió i democratització, individualització i personalització, deslocalització, hibridació, aventura i risc, ecologització i feminització. D'altra banda, cal dir que les noves modalitats d'entendre l'esport i la ciutat, han estat abordades des de diferents punts de vista que n'han tractat la sistematització, classificació i interpretació. Per exemple, ja a la segona meitat de la dècada dels anys 80, Laraña (1986, 1987, 1989) vinculava l'aparició d'aquests neoesports amb els canvis esdevinguts en les societats capitalistes occidentals. En efecte, la majoria accepta com a correcta la idea que aquestes noves pràctiques físicoesportives recreen els valors predominants de la societat postmoderna, sintetitzats en la personalització multiforma (pràctiques a la carta), el relleu de l'ètica per l'estètica, la multiplicació dels sistemes de valors i la barroïtzació de l'univers simbòlic,

el desenvolupament de la societat informacional, el policulturalisme, el tribalisme com a mitjà d'integració, l'extensió de les solidaritats toves, l'aparició de la consciència ecològica i la consciència de viure en societats de risc (Lipovetsky, 1990, 1994; Maffesoli, 1990; Beck, 1998; Luhmann, 2006).

L'esport "urbà"

L'esport modern va aparèixer amb la societat i la cultura de la seva època, i va adoptar moltes de les seves característiques: la secularització, la igualtat d'oportunitats, l'especialització, la racionalització, la burocratització, la quantificació i la recerca del rècord (Guttman, 1978). Això va afectar també la forma de pensar el temps i l'espai esportiu. Per a alguns autors (vegeu, per exemple, Martínez del Castillo i Puig, 1998), aquesta necessitat d'especialització, racionalització i reglamentació va ser un dels elements clau en la forma de pensar l'espai esportiu, tal com queda patent en la creació d'equipaments esportius que es va produir a tota Europa durant el final del segle XIX i els inicis del segle XX. Tanmateix, aquest fenomen de regulació dels espais de l'esport, impulsat a partir de criteris funcionals, racionalitzadors i polítics, mai no ha respost completament a les demandes ciutadanes respecte a les necessitats d'ús esportiu dels espais públics. Dit d'altra manera, malgrat l'esforç de control, es nota des de fa dècades un impuls ciutadà cap a la reconquesta esportiva del carrer, de tal manera que "ja no podem parlar d'espai esportiu sinó, una vegada més, d'espai en general" (Puig, 1990). Trobem un exemple clar de la tendència ciutadana a esportivitzar el carrer, en les enquestes d'hàbits esportius que encarrega periòdicament el Consejo Superior de Deportes (García, 2006): l'any 1990, un 40 % de practicants utilitzava llocs públics com ara el carrer, els parcs, el camp, etc., percentatge que ha augmentat fins al 43 % el 2005. En el cas de Barcelona, les dades de l'última enquesta del 2006 mostren que un nombre important de practicants utilitzen habitualment l'espai públic urbà (el carrer un 39 %, els parcs un 22,8 %, la platja un 9,9 %, el port/mar un 5 %). A més, un 42,6 % dels practicants no utilitzen mai instal·lacions esportives (Ajuntament de Barcelona, 2006a). Aquestes dades refermen la idea, assenyalada anteriorment, de l'esport com a sistema obert, dinàmic, en contínua transformació, les línies d'evolució del qual s'adrecen cap a pràctiques més personalitzades, deslocalitzades,

que permeten la combinació i el trànsit entre diferents pràctiques.¹ Així, s'observa que aquestes característiques permeten trencar amb els límits que imposen els equipaments esportius moderns de manera evident en moltes de les “noves” pràctiques ludicoesportives que es realitzen en espais públics de la ciutat i que configuren allò que podem anomenar “esport urbà” (vegeu, per exemple, la gran afluència de ciclistes urbans que han aparegut durant les últimes dècades a la ciutat de Barcelona, desplaçant-se per tota mena de superfícies: la vorera, la calçada, els parcs i jardins, els carrils bici, etc.).² Aquestes pràctiques, que es desenvolupen i s'estenen de forma fluida, heterogènia i intermitent, sovint aporten noves formes d'entendre l'activitat física no competitiva, i també de repensar i superar constantment les normes dels espais preestablerts de joc, així com també els usos convencionals dels espais urbans. Aquests processos es reflecteixen –ahora que en són producte– dins de les polítiques esportives públiques, en un procés de retroalimentació. Així, trobem polítiques d'actuació com el Pla Estratègic de l'Esport de Barcelona, tal com veiem al “panell 4: un esport que construeix socialment la ciutat”, on s'incorporen zones d'esport informal en alguns dels espais públics i es potencien equipaments esportius *de carrer*, tot accentuant la necessitat de fer possible la coexistència de diferents cultures esportives i de transferir recursos econòmics amb aquesta finalitat des de l'esport professional (Ajuntament de Barcelona, en línia). A més, també trobem en aquesta enquesta que la ciutadania prefereix, en un 95 %, la millora dels equipaments al carrer i a l'aire lliure, mentre que són menys populars les idees de promoció econòmica a través de l'esport, com la marca “Barcelona com a ciutat de l'esport” o la desgravació fiscal de la pràctica esportiva. Amb tot això, l'esport urbà s'inclou com un element més del que Bauman (2000) anomena la *modernitat líquida*, on tot allò sòlid (el sistema esportiu, en el nostre cas) s'esvaeix, tot donant lloc a formes socials poc determinades: solidaritats toves, compromisos efímers, etc., així com també el concepte d'urbanitat (urbs) que defineix Delgado

(1999, 2007), caracteritzada per l'ambivalència, l'absència de lloc i l'erràtic. Tanmateix, no es planteja la substitució de l'estructura esportiva per una “no-estructura”, sinó que es destaca l'aparició de formes noves que es produeixen en paral·lel i/o al marge de l'estructura esportiva tradicional. Així, assenyalem la idea que l'estructura bàsica del sistema esportiu tradicional no desapareix sinó que es descentra, sorgint noves “formes” que afecten tant a esports tradicionals (p.e. “*street basket*”) com a noves modalitats esportives (p.e. “*parkour*”). Arribats a aquest punt, es pot puntualitzar que, en alguns casos, l'observada absència del “compromís” esportiu (entenen com compromís, la fitxa federativa, la pertinença a un club, etc.) no desemboca necessàriament en pràctiques o grups intermitents o desestructurats. Més aviat creiem que es tracta del següent: a diferència de les estructures esportives modernes, els compromisos d'entrada o permanència en l'activitat i/o en el grup són renovats o susceptibles de ser revocats constantment, no hi ha o no té per què haver-hi res segur. Hi ha un predomini de la llibertat davant el compromís, de la lleugeresa davant de la gravetat.³ Es tracta d'una característica del procés d'individualització institucionalitzada (Beck, 2003) que condueix a l'establiment de “relacions pures” –també amb els espais– és a dir, relacions sense necessitat de compromís, que duren el que dura el desig de mantenir la relació per part dels seus integrants (Bauman, 2006; Giddens, 1995). Aquestes poden ser més o menys llargues, però estan mancades d'obligacions contractuals. Tanmateix, tal i com assenyalen els autors citats, aquest tipus de “relació pura” té un efecte incremental en l'extensió de la xarxa de relacions, ja que més llibertat per canviar la relació social i esportiva (per part de l'altre) és també menys seguretat, social i esportiva, personal. En efecte, com que la seguretat ja no es troba en el compromís, les persones la busquen en l'increment del nombre de relacions (també esportives) que hom pot establir. Trobem un exemple de xarxa de relació efímera i amb gran quantitat de nodes en els caminadors habituals del passeig marítim de la ciutat. De les

¹ Per analitzar els processos de personalització de la societat contemporània i, també, les pràctiques fisicoesportives “a la carta”, vegeu Lipovetsky (1994).

² L'èxit de la bicicleta, ha arribat fins a tal punt que ha fet falta una regulació especial del seu ús (recollida a les Modificacions a l'Ordenança de Circulació de Peatons i de Vehicles del 2006 [Ajuntament de Barcelona, 2006b] i el Reglamento General de Circulación del 2003 [Ministerio de la Presidencia, 2003]) generant també noves propostes administratives de regulació i oferta d'activitats.

³ L'exemple novel·lístic amb gran similitud entre els conceptes, es troba a Kundera (1986), on es desenvolupen relacions entre amants que es desenvolupen entre el compromís (gravetat) i la llibertat “pura” (lleugeresa).

Caminadors del Passeig Marítim que es troben en la Barceloneta per anar junts és un exemple de relació sense compromís formal que perdura al llarg del temps. (Font: GRIES)

Corredor. La realitat dels espais delimitats per a un determinat tipus de pràctica, no sempre es correspon amb el seu plantejament teòric. Exemple: carril bici de la Ronda Litoral. (Font: GRIES)

entrevistes es desprèn que es reconeixen de caminar per la zona i que mantenen xerrades i fins i tot caminen junts si es troben i els ve de gust, però que han intimat amb pocs o cap d'ells. Contràriament, a la mateixa zona també trobem un altre grup similar –coneguts entre ells de caminar per la mateixa zona– que ens va informar que tenien un dia i un lloc de trobada predeterminat, malgrat que no havien formalitzat mai aquesta relació i no se sentien obligats a mantenir-la: el costum s'ha fet norma.

Itineraris esportius urbans

L'espai urbà es presenta també com a itinerari, com a flux dels diferents actors socials, com a moviment i dinamisme de les interaccions i de les pràctiques. Seguint la perspectiva teòrica adoptada, posem un èmfasi especial en les pràctiques fisicoesportives itinerants (entenen com a tals no solament les que deambulen per un territori, sinó també les que migren de lloc de manera successiva), atès que representen les formes més “urbanes” de practicar esport i els seus protagonistes els nous “nòmades” de la ciutat.⁴ Observem com, en l'itinerari esportiu, apareixen alguns elements que caracteritzen la modernitat líquida: mobilitat espacial, creació de xarxes de relacions efímeres, intermitents, “cel·lulars” i incertes (Bauman, 2006). Una societat i una activitat física que fan de l'espai públic un espai per als públics, tot aconseguint una poligàmia de llocs reinterpretats permanentment de forma personal, on reconstruir la pròpia biografia de forma experimental i reflexiva (Beck, 2001). En aquest sentit, hem observat les activitats fisicoesportives que fluctuen i recorren Barcelona, intentant dibuixar-ne les lògiques pràctiques que dibuixen els traçats esportius urbans, comprovant que poden desbordar també les polítiques urbanístiques de l'administració pública i privada de la ciutat. L'ordenació dels espais públics urbans d'ús esportiu és el criteri a partir del qual establirem una classificació de les “lògiques”, de les “formes de fer” pràctiques en els itineraris esportius urbans. Més enllà de l'origen de l'ordenació administrativa –“des de baix” o “des de dalt”, segons Rodríguez (2001)– aquestes propostes institucionals poden ser: a) ignorades, com és el cas del carril bici duplicat del Passeig de Colom, b) infrautilitzades, com en el cas del carril bici

⁴ En relació amb el nou nomadisme urbà, vegeu Maffesoli (2004).

de la Ronda Litoral, c) colonitzades, per practicants d'altres disciplines esportives, sempre que les característiques de l'espai ho permeten,⁵ i d) desbordades, on la pràctica esportiva específica el supera tot fluïnt vers altres zones, com és el cas dels ciclistes que utilitzen el carril bici de l'avinguda Diagonal fins que n'arriben al final i enllacen amb el parc de Cervantes (a la zona del Llobregat) o el passeig marítim (a la zona del Besòs) o quan, circulant per qualsevol punt en la seva longitud, se surten del carril per enllaçar amb algun dels carrers limítrofs.⁶ Entre les característiques dels diferents itineraris físicoesportius reals, no exclusivament els dissenyats des de les administracions i les organitzacions privades, podem trobar un ventall de possibilitats que van des de: a) itineraris "tancats" o redundants sobre un mateix espai sovint singular (parcs, zones de mar i de muntanya i altres paratges característics de la ciutat), utilitzats, per exemple, en el cas dels caminadors i corredors en zones com la muntanya de Montjuïc i el parc de la Ciutadella o la Carretera de les Aigües, fins i tot en el cas dels "parkour" del Clot i de la part baixa de Sant Martí, etc., a; b) itineraris "oberts", que recorren bona part de la ciutat passant per diversos districtes i barris, com és el cas dels ciclistes, "skaters" i "longboarders", corredors i patinadors que surten de ruta pels carrers de la ciutat.⁷ Entre aquestes dues possibilitats, podem trobar multitud de combinacions de formes de recórrer la ciutat que poden passar, per exemple, per itineraris que combinen la utilització de transport públic o privat amb la pràctica esportiva, com és el cas d'alguns caminadors que surten sense final preestablert i, quan els ve de gust, tornen a casa en transport públic, "skaters" i patinadors que utilitzen les zones practicables del seu itinerari i van en transport públic quan no n'hi ha, la nova iniciativa del Bicing,⁸ etc. És justament en aquest grup on poden donar-se amb més facilitat els itineraris pròpiament "urbans", en el sentit d'incertesa, sempre

oberts a la sorpresa, sense una destinació determinada. Es tracta, doncs, del recorregut que millor s'ajusta a la lògica del passavolant (Delgado, 2007).

Perfilant l'esportista urbà

Podem comprovar que caminar (27,3 %) i córrer pel carrer (7,9 %) i anar amb bicicleta com a exercici físic (7,8 %) es troben entre les sis primeres activitats realitzades per la població, reflectides a l'última enquesta d'hàbits esportius de la ciutat de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, 2006a). A partir de les dades que ens mostra aquesta enquesta, és possible dibuixar alguns "perfils" de practicants en relació amb la pràctica realitzada. Per exemple, en el col·lectiu dels caminadors urbans, trobem una majoria de dones (35,2 %) davant d'una participació menor però significativa d'homes (20 %), on s'observa un predomini dels grups de més edat, ascendint positivament a partir del rang de 35 a 45 anys (18,2 %) fins al rang de 65 a 74 anys (61,8 %). En el cas dels corredors de carrer, ens trobem amb una majoria masculina (11,4 % davant un 4,1 % de participació femenina) concentrada en els rangs d'edat de 25 a 34 anys (10,8 %) i de 35 a 44 anys (14,2 %). En el cas dels ciclistes, el seu ús està més estès entre els diferents grups (homes 7,9 % i dones 7,7 %, de 15 a 34 anys entre el 10 % i el 12 %). Malgrat tot això, de les dades aportades per aquesta enquesta no es pot inferir quines motivacions addueixen els practicants, ni les trames socials que teixeixen al seu voltant, de manera que puguem, entre altres coses, ampliar i diferenciar els perfils de practicants d'una mateixa modalitat físicoesportiva urbana. Intentem aportar més llum a l'assumpte a partir dels resultats de les nostres investigacions, on hem trobat alguns trets complementaris dels practicants. Les motivacions expressades en les entrevistes mostren, en primer lloc, els motius per a l'elecció de l'espai: la proximitat, la gratuïtat i l'acondiament de l'espai (comodat i adaptació). En segon lloc observem, en relació amb la pràctica

⁵ Hi ha espais delimitats que no són practicables per a determinats col·lectius, com pot ser el cas del carril bici del carrer Diputació o del carrer Consell de Cent, on no circulen vianants, ja que es troben inserits en la mateixa calçada, o la Carretera de les Aigües, on no trobem patinadors o "skaters" perquè no té el paviment adequat. Altres, com les pistes de bàquet del Parc del Poblenou, són colonitzades puntualment per patinadors i "skaters" d'índole diversa.

⁶ Aquestes dues situacions que es produeixen en els usos físicoesportius de l'espai urbà, tant les que el colonitzen com les que el desborden, són controlades i, de vegades, sancionades per via administrativa a partir de l'aprovació d'una ordenança municipal recent (Ajuntament de Barcelona, 2006c).

⁷ A Barcelona s'organitzen sortides de patinadors que, si bé no tenen l'impacte de la "Lille Friday Night Roller" (Passavant, 2001) o la "Blade Night de Berlín" (Dingel, 2001), agrupen setmanalment un bon nombre de participants, que pot superar els 200 patinadors.

⁸ "El Bicing és un nou mitjà de transport públic (...) la seva finalitat és cobrir els petits trajectes diaris que es fan per dins de la ciutat" (Barcelona de Serveis Municipals, en línia).

La gran diversitat de pràctiques esportives que han fet el salt des dels equipaments esportius fins al carrer inclou també hibridacions com és el cas del “windskite” (un “skate long” amb una vela de “windsurf” acoblada). (Font: GRIES)

alguns elements postmaterialistes, combinats amb valors moderns que val la pena tenir en compte (García, 2006): la salut, la distracció i el lleure. Per exemple, hem observat que, en aquelles pràctiques de desplaçament amb poca dificultat tècnica com ara el “jòguing”, caminar o el ciclisme, predominen usuaris que busquen un rèdit de les pràctiques esmentades traduït en objectius de salut i benestar. D'altra banda, aquelles activitats de lliscament que requereixen un nivell tècnic més elevat (el patinatge, el “skate”, el “windskite”...) són practicades majoritàriament amb els objectius de diversió i lleure. En aquest segon cas cal no oblidar que, especialment en els col·lectius de més edat (d'entre 30 i 40 anys), la competició amb un mateix i amb els altres i fins i tot la possibilitat de professionalització, hi pot jugar un paper important.

Pel que fa a les xarxes socials i la seva transcendència, hem observat que els esportistes urbans més joves tendeixen a formar grups tancats, normalment d'amics de l'escola, mentre que, en pujar la mitjana d'edat, les activitats passen a ser més solitàries en el seu plantejament personal, sortint els practicants sols o per parelles, però també més obertes al coneixement i la incorporació d'altres practicants desconeguts durant l'exercici. No oblidem que, a més, la imatge personal (no només la corporal) es converteix en un element important en els processos d'identificació, que no sempre són d'identitat fixa. Aquest fet no solament ens permet distingir entre diferents esports o activitats (Bourdieu, 1991), sinó també entre els practicants d'una mateixa disciplina, que es poden diferenciar entre si pel tipus d'indumentària: hem observat que els

corredors i ciclistes vestits amb roba tècnica i adaptada a l'exercici realitzat s'acosten més a objectius d'entrenament i assiduïtat que no pas aquells que vesteixen de forma esportiva però menys especialitzada. Cal dir que, malgrat aquestes diferències, no podem oblidar que existeix una homogeneïtat d'estils generals o “estereotips”. Per exemple, en el cas dels “skaters”, ens pot ser molt difícil trobar algun practicant que no es trobi parcialment o totalment vestit amb roba que respongui als cànons de la moda “skater”, igual com seria poc probable trobar un corredor, ni tan sols ocasional, vestit amb roba ampla, sabatilles de sola llisa i pantalons caiguts. Sens dubte, aquí, com en qualsevol altre àmbit social, l'“estil” manté el seu caràcter simbòlic i identificador, més enllà del seu caràcter instrumental. Això no obstant, cal no oblidar el paper que aquí hi juguen l'amplitud de funcionalitats, la coexistència entre pràctiques i els processos de bricolatge personal a què són sotmesos els universos simbòlics de les aparences, degut als processos d'individualització i diferenciació als quals està sotmès tot individu en les societats occidentals contemporànies. En el cas de la pràctica amb més usuaris que hem observat que practiquen altres disciplines urbanes, els patinadors, podem trobar des de l'estudiant que va a la universitat amb patins vestit de carrer, fins a l'esportista d'una altra disciplina fent sèries vestit amb pantalons curts i samarreta, passant també, entre d'altres, pels patinadors “freestylers” vestits a la moda “skater”.

Esportistes urbans en xarxa

Per a Maffesoli (1990), la societat moderna està feta d'“individus”, la societat postmoderna de “persones”. L'individu modern té una identitat, mentre que la persona postmoderna s'identifica amb un rol. L'autor oposa la noció oberta d'identificació al concepte tancat d'identitat; l'individu es tanca en ella (s'esgota en la seva funció, i hi roman fidel), mentre que la persona s'identifica amb els seus simultanis o successius *rols* sense esgotar-se en cap d'ells. Així, l'organització de la socialitat postmoderna té forma de xarxa. Xarxa que es crea a través de les relacions entre diverses persones que s'articulen formant tribus que poden estar interconnectades: petits grups no permanents de persones unides per la identificació en un ordre o valor determinat. Així com la modernitat és homogeneïtzadora (exclou al diferent), la postmodernitat és

heterogeneïtzadora (assimila l'altre), ja que "l'ordre postmodern és plural i canviant" (Maffesoli, 1990, 17). D'aquesta manera, observem que es produeixen solidaritats més o menys difuses entre els grups de practicants, que es fan i es desfan en un temps indefinit de canvi, factor que és causa i efecte de la societat del risc i de la incertesa on s'emmarquen.⁹ Trobem un exemple d'aquest fenomen als fòrums d'Internet, atès que són un lloc de generació constant de grups més o menys efímers, també en el camp de l'activitat físico-esportiva urbana. Així, per exemple, un excorredor d'elit, membre d'un equip d'una marca multinacional de productes esportius, amb experiència professional en el rendiment, pot modificar o ampliar la seva xarxa de contactes, els itineraris i els objectius de la pràctica a través d'un fòrum virtual.¹⁰ D'altra banda, no s'han perdut les trobades ocasionals sobre el terreny, on els practicants es continuen valent de la improvisació (per exemple, alguns dels jugadors de bàsquet del Parc del Poblenou, que es troben de forma esporàdica i organitzen un partit d'equips). En aquest sentit, es pot dir que la temàtica de les relacions entre els membres dels diversos grups és un focus de generació de diversos treballs sobre la construcció de xarxes socials en l'esport informal.¹¹

L'exemple dels patinadors a Barcelona

Vegem, finalment, un cas exemplificador, el cas dels patinadors o "rollers". El perfil del patinador, segons l'estudi de Forest (2001), és el següent: majoritàriament homes urbans, solters, amb una mitjana d'edat de 26 anys (amb més d'un 50 % més grans de 25 anys), professionalment són quadres mitjans o superiors, el 85 % practiquen altres esports (esquí, "jòguing", BTT, etc.) generalment individuals, motivats per la total llibertat en la participació (sense

compromisos) i per l'ambient, el 60 % té la sensació que la ciutat els pertany quan patinen. De la mateixa manera que la majoria dels altres grups observats, els patinadors tampoc no són un grup homogeni amb la mateixa cultura i els mateixos comportaments. En les pràctiques del "roller", podem distingir tres grans tipus: a) els que utilitzen el carrer, aventurers de l'espai col·lectiu ciutadà a la recerca de proeses i figures acrobàtiques a partir dels obstacles que els presenta el mobiliari urbà; b) els que prefereixen la rampa ubicada als "skateparks", en el cas que n'hi hagi, que són la resposta clàssica de les autoritats en forma d'equipament; i c) els que deambulen: el passeig urbà (la 'cursa', per a alguns) com a ús físicorecreatiu de la ciutat. Aquesta última és la pràctica més estesa entre la gent que patina a la ciutat de Barcelona, segons les nostres observacions. Trobem patinadors sols, en grups petits i grans, fent rutes per la ciutat, aprofitant els carrils bici i les zones més llises dels nostres carrers, durant tot el dia i també de nit. Ensenms, actualment existeix una associació de patinadors (Associació de Patinadors de Barcelona - APB, [en línia]) que ha aconseguit, entre d'altres coses, que se'ls permeti de tallar un seguit de carrers els divendres a la nit mitjançant uns "stoppers" –patinadors voluntaris amb mallots i barres reflectors– per tal de poder coordinar un gran nombre de patinadors que formen la seva ruta per la ciutat. A més d'acceptar qualsevol persona en les seves rutes setmanals, amb l'únic requisit de que porti patins i les proteccions pertinents, expliquen amb cursos gratuïts d'iniciació i remunerats (pagant una quota anual de soci de 25 euros) de perfeccionament al patinatge que imparteixen a la zona pública del Parc del Clot. Després de les nostres observacions trobem que no es justifica l'encasellament dels patinadors com un "col·lectiu postmodern" (tribus urbanes, grups reduïts, socialitat feble, etc.) i, molt menys, com a marginal. Com ja hem vist, es tracta d'una pràctica complexa amb multitud de perfils.

⁹ Evidentment, les agrupacions esmentades es fan en funció d'algun interès comú. En relació amb les noves socialitats i l'esport, vegeu Sánchez (2003).

¹⁰ "Sóc un noi de 35 anys de Barcelona que està buscant nois i noies per córrer junts a la tarda 2 o 3 cops per setmana. Porto 12 anys corrent i en la meua millor època vaig córrer (...) he entrenat en alguna ocasió amb atletes d'elit (...). Ara només entreno per hobby i per mantenir la forma, per això no m'importa el vostre nivell, és només per poder entrenar en companyia, que es fa més agradable. Jo visc a [Barcelona], però generalment m'acostumo a desplaçar a la Vila olímpica, Montjuïc i ara que arriba el bon temps també a la Carretera de les Aigües, però el dia que no hi ha gaire temps la Diagonal cap a la zona universitària també és benvinguda. En la qüestió personal comentar que sóc una persona educada, respectuosa, alegre, positiva, molt vital i de bona presència, sóc economista i treballa en un banc. Us espero. Una abraçada." (Data del missatge: Diumenge 10 de juny de 2007. Text original en castellà.). Consultable a www.loquo.com (en línia).

¹¹ Sobre el tema de les xarxes socials a partir de l'esport urbà, consulteu les aproximacions de N. Puig i altres (2007) i M. Capell i R. Sánchez (en premsa).

Finalment, la presència dels “rollers” a Internet també és visible i abundant. Existeixen fòrums com els de l'APB, on es pot ser espectador i/o protagonista de les relacions entre els patinadors que la visiten i que participen en les sortides i l'organització de l'Associació. En fòrums com aquest s'hi pot observar la transcendència de la xarxa social d'alguns dels patinadors de Barcelona, on s'arriba a discutir de temes “domèstics” (sobre quin logotip posaran a les samarretes o a quina hora cal fer classes), però també de forma més àmplia sobre normatives de civisme, sobre rutes i viatges per altres ciutats, sobre els litigis, de vegades personals, pel poder a l'associació, sobre notícies d'actualitat en el patinatge urbà, sobre moda i, fins i tot, sobre problemes polítics, com la normalització lingüística aplicats al nom o al tractament jurídic de l'associació.

Conclusions

En el sistema esportiu contemporani, l'espai esportiu modern (les instal·lacions especialitzades, regulades, etc.), s'ha vist descentrat i l'activitat físicoesportiva urbana desborda els equipaments i colonitza els carrers de la ciutat. Aquest fet està relacionat amb les característiques de la societat que alguns autors qualifiquen com a “líquida” (Bauman, 2000), “del risc” (Beck, 1998) o “hipermoderna” (Lipovetsky i Charles, 2006). Així, s'ha donat resposta a una idea d'espai i temps esportiu en contínua transformació, les línies d'evolució del qual s'adrecen cap a unes pràctiques més personalitzades, deslocalitzades, que originen allò que podem anomenar “esport urbà”.

En aquest article ens hem centrat especialment en els itineraris esportius, perquè els considerem representatius d'aquestes noves formes d'esport urbà. Es tracta, en definitiva, d'una nova manera de viure la ciutat, de recórrer-la de formes molt diverses, a través d'itineraris sempre oberts a l'atzar, a la incertesa i a l'aventura; de redescobrir-la i reinterpretar-la de forma personalitzada, inventant una ciutat a cada passeig. Tot això, sobre un teixit de xarxes socials sotmeses a un repensament constant per part dels seus membres que, alhora, es reinventen i s'expressen esportivament a través de la ciutat. Es tracta, doncs, d'unes pràctiques que representen molt bé el joc entre les dues cares dels processos urbans: els usos esportius del carrer com a pràctiques desorganitzades, en ebullició, pura possibilitat que, alhora, també es troben subjectes a processos d'organització, de control i de reglamentació des de diferents àmbits. Els practicants, per la seva banda, provenen de múltiples contextos

que influeixen en la seva forma de concebre la pràctica i les interrelacions socials, ja sigui dins de les estructures esportives convencionals, durant la pràctica oberta o a través de les noves modalitats comunicatives, com la que ens brinda Internet. Hem desenvolupat amb més concreció el cas dels patinadors de Barcelona, on s'observen varietat de perfils i un procés de diversificació creixent. A nivell general, les motivacions per a la pràctica són diverses i abasten un ampli espectre, distingint la salut, el lleure i la distracció per damunt de la resta. Encara que no són determinants, el tipus de pràctica i el seu requeriment tècnic acompanyen en més o menys mesura el pes que tenen les motivacions esmentades.

En resum, entre les diferents activitats físicoesportives que fluctuen i recorren els espais públics urbans, podem trobar els elements que caracteritzen la modernitat líquida actual, una societat i una activitat física que fan de l'espai públic un espai per als públics, reinterpretat permanentment en forma de bricolatge personal.

Referències bibliogràfiques

- Ajuntament de Barcelona (2006a). *Enquesta. Hàbits Esportius a Barcelona. Presentació de resultats*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.
- (2006b). Modificacions a l'Ordenança de Circulació de Vianants i de Vehicles del 2006. A Administració Local, *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, (110), pàg. 50.
- (2006c). Ordenança de mesures per fomentar i garantir la convivència ciutadana a la ciutat de Barcelona. A Administració Local, *Butlletí Oficial de la Província de Barcelona*, (20, annex-1), pàg. 14.
- Bassa, M.; Chamarro, A. i Moragas, M. (2006). Deporte, espacio y construcción social del territorio: el caso del distrito de Sarriá-St. Gervasi de Barcelona. A X. Pujadas, A. Fraile, V. Gambau, F. X. Medina i J. Bantulà, *Culturas deportivas y valores sociales*. Madrid: Librerías deportivas Esteban Sanz, S.L., pàg.75-78.
- Bauman, Z. (2000). *Modernidad Líquida*. Buenos Aires: FCE.
- (2006). *Amor Líquido. Acerca de la fragilidad de los vínculos humanos*. Madrid: FCE.
- Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*. Barcelona: Paidós.
- (2001). Vivir nuestra propia vida en un mundo desbocado. Individualización, globalización y política. A A. Giddens i W. Hutton (ed.), *En el límite. La vida en el capitalismo global*. Barcelona: Tusquets, pàg. 233-246.
- Beck, U. i Beck-Gernsheim, E. (2003). *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*. Barcelona: Paidós.
- Bourdieu, P. (1991). *La distinción. Las bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.
- Capell, M. (2005). Esport, espai i construcció social del territori: el cas del Front Marítim de Barcelona. A *III Jornades Universitàries de la Universitat de Vic* (Vic), 14 i 15 de abril (Vic, Universitat de Vic, volumen 1, pàg. 82-84).
- Capell, M. i Sánchez, R. (en prensa). Las redes del deporte informal en el espacio público de la ciudad de Barcelona: una aproximación cualitativa. A X. Pujadas et al., *Deporte y comunicación*. Madrid: Librerías deportivas Esteban Sanz, S.L.
- Delgado, M. (1999). *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama.
- (2007). *Sociedades Movedizas. Pasos hacia una antropología de las calles*. Barcelona: Anagrama.

- Dingel, S. (2001). Le Schwebegefühl de la Blade Night de Berlín. A A. Loret i A. M. Waser, *Glisse urbaine. L'esprit roller: liberté, apesanteur, tolérance*. París: Autrement, pàg. 200-212.
- Forest, C. (2001). Qui sont les randonneurs parisiens? En A. Loret i A. M. Waser, *Glisse urbaine. L'esprit roller: liberté, apesanteur, tolérance*. París: Autrement, 2001, pàg. 114-117.
- García, M. (2006). *Postmodernidad y Deporte: Entre la Individualización y la masificación. Encuesta sobre hábitos deportivos de los españoles 2005*. Madrid: Consejo Superior de Deportes y Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Giddens, A. (1995). *La transformación de la intimidad: sexualidad, amor y erotismo en las sociedades modernas*. Madrid: Cátedra.
- Guttman, A. (1978). *From ritual to record. The nature of Moderns Sport*. New York: Columbia University Press.
- Heinemann, K. (2001). Deporte y cambio social en el umbral del siglo XXI. A M. Latiesa, P. Martos i J. L. Paniza (comps.), *Deporte y cambio social en el umbral del siglo XXI*. Madrid: Librerías deportivas Esteban Sanz.
- Kundera, M. (1986). *La insostenible lleugeresa del ser*. Barcelona: Destino.
- Laraña, E. (1986). Los nuevos deportes en las sociedades avanzadas, *Revista de Occidente* (62-63), 5-22.
- (1987). La Sociología del Deporte y el estudio de la cultura contemporánea: Observaciones en torno a la difusión de nuevos deportes. A J. L. González (ed.), *Sociología del deporte*. Bilbao: Servicio Editorial Universidad del País Vasco, pàg. 7-24.
- (1989). Esport i cultura en la societat contemporània. Els nous esports. *Apunts. Educació Física i Esports* (15), 65-70.
- Lipovetsky, G. (1990). *La era del vacío, Ensayos sobre el individualismo contemporáneo*. Barcelona: Anagrama.
- (1994). *El crepúsculo del deber. La ética indolora de los nuevos tiempos democráticos*. Barcelona: Anagrama.
- Lipovetsky, G. i Charles, S. (2006). *Los tiempos hipermodernos*. Barcelona: Anagrama.
- Luhmann, N. (2006). *La sociedad del riesgo*. México: Universidad Iberoamericana.
- Maffesoli, M. (1990). *El tiempo de las tribus*. Barcelona: Icària.
- (2004). *El Nomadismo, vagabundeos iniciáticos*. México: FCE.
- Martínez del Castillo, J. i Puig, N. (1998). Espacio y tiempo en el deporte. A M. García, N. Puig i F. Lagardera (comps.), *Sociología del deporte*. Madrid: Alianza Editorial, pàg. 159-186.
- Ministerio de la Presidencia (2003). Reglamento General de Circulación de 2003. A Ministerio de la Presidencia, *Real Decreto 1428/2003*, BOE 306, pàg. 45684-45772 (21 de novembre).
- Passavant, É. (2001). Genèse et développement de la Lille Friday Night Roller. A A. Loret i A. M. Waser, *Glisse urbaine. L'esprit roller: liberté, apesanteur, tolérance*. París: Autrement, pàg. 117-137.
- Puig, N. (1990). Reflexió sobre els equipaments esportius. A A. Zaragoza i N. Puig, *Oci, esport i societat*. Barcelona: PPU, pàg. 161-186.
- Puig, N. i Heinemann, K. (1994). L'esport en la perspectiva de l'any 2000. A N. Puig i A. Zaragoza, *Lectures en sociologia de l'oci i de l'esport*. Barcelona: Universitat de Barcelona, pàg. 47-59.
- Puig, N. et al. (2006). Els espais urbans i l'esport com a generadors de xarxes socials. El cas de Barcelona. *Apunts. Educació Física i Esports* (84), 76-87.
- Pociello, Ch. (1995). *Les cultures sportives*. París: PUF.
- Rodríguez, A. (2001). *Los lugares sociales del deporte en la ciudad de Sevilla*. Sevilla: Instituto de deportes, Ayuntamiento de Sevilla.
- Sánchez, R. (2003). El deporte: ¿nuevo instrumento de cohesión social? A F. X. Medina i R. Sánchez (eds.), *Culturas en juego. Ensayos de antropología del deporte en España*. Barcelona: Icaria-ICA.
- Sánchez, R. i Capell, M. (2007). L'esport informal i la construcció de l'espai urbà. El cas del Municipi de Barcelona. A X. Medina i R. Sánchez, *Espais urbans: usos i transformacions, Revista d'Etnologia de Catalunya* (31), pàg. 70-81.
- Sánchez, R. i Sánchez, J. (2001). Cultures esportives i valors socials: una aproximació a la dimensió social de l'esport. *Apunts. Educació Física i Esports* (64), 33-45.

Referències electròniques

- Ajuntament de Barcelona: Conferència d'exploració estratègica. Conclusions Provisionals [en línia], <http://www.bcn.es/esports/plaestrategic/presentacio/ca/docs/lesmesprioritzades.doc> [Consulta: 29 juny 2007].
- Associació de Patinadors de Barcelona: APB: Associació de Patinadors de Barcelona [en línia], <http://www.patinar-bcn.org> [Consulta: 28 octubre 2007].
- Barcelona de Serveis Municipals S.A.: Bicing [en línia], <http://www.bicing.com> [Consulta: 29 juny 2007].
- Loquo (en línia), moderadors: Ubaldo Huerta, Belén Fernández, Javier Ortiz, Gonzalo Payo, Paolo Ragone, Palmira Ríos, Jose María Rodríguez, fòrum de comunitat compartir afició en Barcelona, Dublín: Kijiji International Limited, 2002.